

Dr Đordije Drecun

RIBARSKA PROIZVODNJA U CRNOJ GORI

Ribarstvo kao privredna grana, s obzirom na svoju veličinu, zauzima skromno mjesto u okviru crnogorske poljoprivrede, odnosno privrede Crne Gore. Ali vrlo povoljni uslovi i znatne mogućnosti za razvoj ribarstva kojima Crna Gora raspolaže nameću potrebu da se toj grani pokloni mnogo veća pažnja i da se u narednom periodu, obezbijede sredstva i ulaganja za njen brži razvoj.

Kada se analizira čitavo ribarstvo Crne Gore kao privredna grana u svom kompleksu, i ako se uzme u obzir proizvodnja koju daje posljednjih godina, jasno se uočava da ona u tom periodu nije napredovala kao ostale grane poljoprivrede. Međutim, mogućnosti iskorišćavanja postojećih proizvodnih kapaciteta tako su interesantne za razvoj ribarstva i imaju nesumnjive prednosti u odnosu na ostale poljoprivredne grane, pa je neprocjenjiva šteta što ta prednost u proteklom periodu nije iskorišćena. Prema ovakvim sagledavanjima bilo je normalno očekivati njen uspon, a dogodilo se upravo obratno.

Uzroci su takvog stanja ribarstva u Crnoj Gori raznoliki i svaki od njih osjetno je uticao na krajnji ishod ribarske proizvodnje. Svakako da je jedan od bitnih uzroka takve situacije nedovoljna pažnja prema razvitku i podizanju ove privredne grane. Organizaciona i kadrovska pitanja, osnovna materijalna i tehnička baza u ribarstvu, rješavani su parcijalno, nekada neumjesno i nestručno, pa se ribarstvo Crne Gore nije moglo kao privredna grana razvijati do mjere, koja bi se, inače, dostigla da su u ribarstvu svi naprijed navedeni razlozi bili na vrijeme tretirani i otklanjani.

Mora se istaći da ribarska privreda predstavlja — po svom društveno—ekonomskom značaju, za sada, veoma interesantnu granu privrede Crne Gore. Ključni značaj ribarstva treba odmjeravati sa aspekta proizvodnje hrane, što je danas i te kako aktuelno i bitno. Na žalost i pored povoljnih uslova i mogućnosti, uloga ribarske privrede ne predstavlja neki značajniji faktor u prehrani stanovništva, zbog

sveukupne male proizvodnje i potrošnje ribe po glavi stanovnika Crne Gore.

Današnja ekonomska situacija privrede u našoj Republici veoma je ozbiljna. Traže se hitne i neophodne potrebe da se izađe na kraj sa brojnim i neophodnim potrebama u ovoj privrednoj djelatnosti, kao što su:

- bolja i efikasnija eksploatacija postojećih prirodnih resursa na savremenim osnovama, kako pri ulovu, tako i pri intenzivnom uzgoju ribe i morskih organizama;
- poboljšanje procesa organizovanosti društvene proizvodnje;
- viši stepen razvitka nauke i njene tehničke primjenjivosti.

Može se reći da je sadašnje ribarstvo u Crnoj Gori neorganizovano i anarhično, i na slatkovodnim resursima, i na morskom području, i to po broju rascjepkanosti ove djelatnosti u kojoj postojeći subjekti, kako po obimu sredstava, tako i po broju zaposlenih, ne predstavljaju sigurnu osnovu za dalji razvoj ribarske privrede. Pravi efekti mogući su samo prevazilaženjem sadašnjeg stepena iskorišćavanja, boljom organizovanošću, tehničkom opremljenošću, obezbjeđenjem odgovarajućeg kadra i angažovanjem naučne službe u rješavanju problematika ribarstva.

Osnovnu proizvodnu i ekonomsku bazu ribarstva Crne Gore predstavlja, nesumnjivo, bogata i široko razgranata hidrografska mreža potoka, rječica, rijeka, jezera, plavnih područja, vještačkih akumulacija, more i postojeći broj savremenih ribnjaka za intenzivni uzgoj ribe. Ta velika i široko razgranata mreža u stvari je i osnova proizvodnih kapaciteta ribarstva, koji se istovremeno oslanjaju i na veoma izražene klimatske i pedološke pogodnosti.

Prirodni resursi slatkovodnih ribolovnih voda Crne Gore iznose 30 000 ha dok crnogorski prostor mora zauzimati 4 000 km². Ribnjičarske površine sačinjava 1,1 ha za proizvodnju pastrmke i 170 ha za proizvodnju šarana i biljnojednih riba.

Prinosi koji se sada postižu na tim vodama iznose prosječno 1 538 t ribe (tabela 1). Slatkovodni prirodni izvori daju godišnje izlov od 1 024 t i ribnjaci 333 t konzumne ribe. Morski godišnji izlov iznosi 181 t.

Prinosi koji se sada postižu na prirodnim resursima, u odnosu na njihov mogući prirodni potencijal, neznatni su i odraz su gazdovanja na tim vodama. Ako se sagledaju sadašnje stanje i nivo ribolovne tehnike, oprema ribolovnih sredstava, stanje i ulov, intenzitet ribolova, produktivnost rada po jednom ribaru, promet ribe, obezbjeđenje sopstvene sirovine za preradu, — dolazi se do zaključka da organizacija i iskorišćavanje ribolovnih površina predstavljaju sadašnji nivo ribolovne privrede Crne Gore.

ULOV MORSKE I SLATKOVODNE RIBE U SRCG 1974—1983. GODINE

Tabela 1.

Godina	(u tonama)										
	1974.	1975.	1976.	1977.	1978.	1979.	1980.	1981.	1982.	1983.	God. prosjek
Ukupan ulov	1518	1774	1348	1640	1568	1069	1569	1623	1658	1589	1538,5
Morska riba	197	145	179	192	152	149	136	196	210	250	180,6
Morska riba u %	13,0	8,2	13,3	11,7	9,7	13,9	8,5	12,1	12,6	15,7	11,7
Slatkovodna riba	1 321	1 629	1 169	1 443	1 416	920	1 460	1 427	1 448	1 339	1 357,7
Slatkovodna riba u %	87,0	91,8	6,7	88,3	90,3	86,1	91,5	87,9	84,4	84,3	88,3

Organizacija i iskorišćavanje prirodnih i vještačkih resursa obavlja se preko četiri organizacije i veoma velikog broja individualnih neorganizovanih povremenih i seoskih ribara. Tako postavljena, organizaciona struktura iskorišćavanja tih ribolovnih objekata u mnogome je razlog sadašnjeg nesređenog stanja u ribolovu, prometu i preradi ribe. Sve je to rezultat odsustva neposrednog, organizovanog i efikasnog uticaja na te pojave i kretanja.

Ako i ukoliko želimo brži i značajniji porast ribarske proizvodnje i eksploatacije prirodnih i drugih resursa, odnosno stvaranje uslova da ribarska privreda dostigne u Crnoj Gori odgovarajući stupanj razvoja, potrebno je sagledati obrazovanje i ciljeve planiranog razvoja.

Ciljevi koji se postižu ovim planom razvoja

a) U sferi eksploatacije prirodnih resursa

- U oblasti slatkovodnog ribarstva, putem svakodnevnog gazdovanja i organizacije i izlova, koristiti Skadarsko i Šasko jezero;
- U oblasti morskog ribarstva koristiti dio Jadranskog mora koji pripada Crnoj Gori primjenom savremene i racionalne metode ribolova za ulov ribe i drugih jestivih organizama;
- Iskoristiti sve postojeće vodene resurse koji pružaju mogućnost za uzgoj slatkovodnih i morskih vrsta ribe i jestivih školjki, pastrmke, šarana, biljojedne ribe, cipla jegulje, orade, brancine, dagnje kamenice i dr. organizama u sistemima akvakulture putem ntenzivnog uzgoja u ribnjacima, kavezima, u poluzatvorenom i zatvorenim sistemima sa recikulacijom vode.

b) U sferi ribolovne proizvodnje

- Dostizanje stupnja razvoja savremenog i organizovanog ribolova, kako na jezerima, moru, tako i u akvakulturi;
- pretvaranje ribara u industrijskog savremenog radnika i time mijenjanje njegovog načina rada i mentaliteta;
- stvaranje za dalji porast ribarske privrede kao cjeline.

c) U sferi potrošnje

- Veća potrošnja riba na domaćem tržištu;
- bolja, modernija i kvalitetnija prehrana stanovništva;
- u potrošnji supstitucija mesa ribom i time omogućavanje većeg mesa;
- povećanje izvoza ribe u svježem stan'ju.

MOGUĆNOST PROIZVDNJE SLATKOVODNOG RIBARSTVA

Bogata i široko razgranata hidrografska mreža na teritoriji Crne Gore osnovica je proizvodnih kapaciteta ribarstva. Ukupna površina slatkovodnih voda Crne Gore iznosi 30 855 ha, od čega dolazi na: tekućice 2 062 (6,7 ‰), jezera 26 547 ha (86,0 ‰), akumulacije 2 075 ha (6,7 ‰) i ribnjake (pastrmske i šaranske) 171 ha (0,6 ‰).

Na tim površinama u periodu 1974 — 1983. godine, prosječna godišnja proizvodnja bila je 1 303 t, i to: na tekućicama 33,1 (2,5 ‰) i na ribnjacima 334,4 (25,6 ‰).

Analiziranjem obima i strukture ulova u Crnoj Gori u desetogodišnjem periodu, dobijaju se neke osnovne karakteristike. Prije svega, ukupan ulov stagnira, tj. ribarstvo u Crnoj Gori nije postiglo čak ni skroman rast, zabilježen na nacionalnom nivou, dok je jugoslovenski ulov ribe imao u istom periodu stopu rasta od 15,7 ‰.

Glavni prirodni resursi slatkovodnog ribarstva jesu Skadarsko i Sasko jezero. Posljednjih tridesetogodišnji prosjek navodi na zaključak da lov od 1 000 t predstavlja normalni intenzitet izlova ekonomski važnih riba i nije imao za posljedicu smanjenje ribljeg fonda u ta dva jezera. U posljednje vrijeme sve se više govori o nepovoljnim biološkim, ekološkim i ekonomskim uslovima ribarenja. Ribarsku privredu posebno zabrinjava naglo smanjivanje ekonomski važnih vrsta ribe (ukljeve, krapa, skobalja i kuble). Istovremeno se u Jezeru iz godine u godinu sve više povećavaju populacije manje vrijednih riba — bijele košljive ribe (brca i brone) što je uzrokovano permanentnim zagađivanjem Jezera.

Podizanje tehnike i načina ribolova prvostepeni je zadatak na ovom ribolovnom objektu. Sadašnji sistem eksploatacije ovih objekata neodrživ je, s obzirom na upotrebu zastarjelog alata i na učešće velikog broja individualnih ribara u izlovu, što prelazi sve normative.

Na osnovu sadašnjeg stanja potrebni su ozbiljni i organizovani naučno istraživački zahvati da bi se sagledalo stanje ribljih populacija i osnovnih faktora koji neposredno djeluju na ove biotope, jer sadašnji poremećaji u dogledno vrijeme mogli bi imati katastrofalne posljedice.

Ulov ribe iz tekućica, visijskih jezera i akumulacija za sada je neznatan. Vrijednost tih voda nije u njihovoj razuđenosti i značajnim korisnim vodenim površinama, već u tome, što one predstavljaju mogućnost za izgradnju ribarskih uzgojnih objekata. Većinom te vode nijesu zagađene, pa se time pruža prilika da se manji ili veći pastrmski objekti snabdijevaju vodom.

Proizvodnja je u ribnjacima neznatna i pored značajnih prirodnih resursa. Za sada Crna Gora raspolaže sa četiri manja pastrmska

ribnjaka i jednim šaranskim. Na svim tim objektima postignut je visok prinost po jedinici površine, što ukazuje da je akvakultura budući nosilac intenzivne proizvodnje ribe, te svakako treba iskoristiti postojeće mogućnosti za izgradnju objekata te vrste. Velike su mogućnosti pri intenzivnom uzgoju kaveznih sistema koji se mogu postaviti na akumulacijama, jezerima, moru i drugim vodotocima. Objekti za preradu ribe u Crnoj Gori smješteni su u Rijeci Crnojevića i imaju kapacitet od oko 2 000 tona preradevina.

Promet ribe i ribljih preradevina veoma je loš u Crnoj Gori i ima sezonski karakter a ne obezbjeđuje ni redovno snabdijevanje tržišta. Nepostojanje potrebnih skladišnih prostora i kapaciteta za promet, usporava na taj način i porast potrošnje. Specijalizovanih prodavnica skoro i nema, što je opet značajan razlog niske potrošnje ribe.

Crnogorsko ribarstvo karakterišu usitnjenost, nedovoljna organizovanost, mala ulaganja, nedovoljan stručni kadar, niski lični dohoci, slaba organizacija prometa i prerade i nedovoljan stepen povezanosti nauke i prakse.

Konceptija dugoročne orijentacije i pravci razvoja ribarstva u Crnoj Gori, utvrđeni su Programom razvoja ribarstva Crne Gore za period 1986—1990 i 2000. godine. U razradi mogućnosti razvoja ribarstva pošlo se od koncepta osnovnih pravaca i ciljeva razvoja, sa orijentacijom na slijedeće proizvodne potencijale:

- povećanje proizvodnje u slatkovodnom ribarstvu putem intenziviranja prirodnih resursa, ribnjaka izgradnje novih savremenih ribarskih objekata.
- organizovanje akvakulture kao prespektivne proizvodne djelatnosti u ribarstvu, jer u Crnoj Gori postoje za to izvanredne mogućnosti,
- organizovanjem savremenog i visokoproduktivnog ribolova i intenzifikacije proizvodnje ribe, stvorice se uslovi za proširenje industrije za preradu ribe i obogaćivanje asortimana te industrije kao i povećanje prometa i veću potrošnju ribe i izvor ribljih preradevina.

Cilj je programa razvoja ribarstva u periodu od 1986 do 1990. da se, u okviru postojećih mogućnosti, unaprijedi ribarstvo, kako bi se mogle zadovoljiti sve potrebe u narednom periodu.

Pri izradi koncepcije razvoja ribarstva u Crnoj Gori uzete su u obzir sve okolnosti o kojima je naprijed bilo govora:

- povećanje potreba za svježom ribom kao izvorom kvalitetne hrane,

— izrazita deficitarnost industrije u ribi, kao osnovnoj sirovini za preradu,

Uzevši u obzir sve navedeno, ovim planom se predviđa povećanje ukupnog ulova sa dosadašnji 1 303 t (prosjek 1974 — 1983) na 3 510 t. Proizvodnja i ulov u 1990. godinu izvršit će se na slijedećim resursima (tabela 2) i preko investicionih objekata (tabela 3!

ULOV RIBE DO 1990. GODINE

Tabela 2.

ULOV RIBE 1990. GODINE

Godina	Ukupan ulov	Ulov na tekućicama	Ulov na nizijskim jezovima	Ulov na višijskim jezovima	Ulov u akum.	Ulov na ribnj.
1990.	3 510	100	1 200	30	80	2 100

PREGLJED PLANIRANIH INVESTICIONIH OBJEKATA (DO 2000. GODINE)
SA PREDRAČUNOM VRIJEDNOSTI I IZVORMA FINANSIRANJA

(u 000 din.)
Tabela 3.

Red. br.	N A Z I V	Lokacija	Jed. mj	Kapacitet		Precrač.	I Z V O R I				
				Prije ul. ul.	Posic ul. ul.		vrijedn.	Sops. sr. FNP	Rep. fond MB za zeml.	Dom. bar	
I. DRUŠTVENI SEKTOR											
1.	Proširenje pastir. rib.	*Mareza ^a , Tgd.	ha	0,4	1	255 805	45 805	—	—	210 0	
2.	Pastr. rib. »Bistrica«	B. Polje	ha	—	1	274 145	164 487	—	—	27 4	
3.	Pastr. rib. »Buće«	Ivangrad	ha	—	0,2	225 000	20 000	125 000	—	80 0	
4.	Pastr. rib. »Obod«	R. Crnojevića	ha	—	1	61 000	14 000	—	—	47 0	
5.	Kavezni sistem	Plav	ha	—	0,15	25 000	3 000	15 000	—	7 0	
6.	Ribnjak Rastovac	Nikšić	ha	—	0,2	61 000	14 000	—	—	47 0	
7.	Rekons. pog. za prer. ribe	R. Crnojevića	t	1.603	2 350	583 152	30 000	160 775	121 804	270 5	
8.	Brodovi za ulov m. ribe	Kotor	t	—	2 000	1 080 000	280 000	—	—	800 0	
9.	Plast. parkovi za školj.	K tor	t	—	2 000	100 000	15 000	—	—	95 0	
10.	Hladnjača	K tor	t	—	800	250 000	50 000	—	—	200 0	
11.	Saran. ribnj. Sk. jez.	Virpazar	ha	—	200	150 000	15 000	—	—	135 0	
12.	Saran. ribnj. Sasko jez.	Ulcinj	ha	—	500	358 000	70 000	210 000	—	70 0	
13.	Prirodno mrestilište	Virpazar	ha	—	50	40 000	8 000	—	—	32 0	
14.	Tivatska laguna	Tivat	ha	—	35	85 000	17 000	—	—	68 0	
15.	Porto laguna	Ulcinj	ha	—	40	124 000	24 000	—	—	100 0	
16.	Central. mrestilište	Titograd	kom.	—	25 000 000	550 000	55 000	—	—	490 0	
17.	Pastrm. ribnjak Skad. jez.	Virpazar	ha	—	1	500 000	25 000	—	—	450 0	
18.	Riba za uzgoj spila S. jez.	Virpazar	ha	—	2	250 000	25 000	—	—	225 0	
19.	Kavezni sistem	—	ha	—	1,5	200 000	60 000	—	—	140 0	
20.	Prometn. ibjekti	S. Gora	m ²	—	300	100 000	20 000	—	60 000	20 0	
II. PRIVATNI SEKTOR											
1.	20 minifarmi	S. Gora	ha	—	2	85 000	15 000	35 000	—	350 000	
				—	—	5.369.102	884.024	710.262	181.804	89.000	3.503
				—	—	—	—	—	—	—	—
UKUPNO I + II:				—	—	—	—	—	—	—	—